

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, професора КОВАЛІВА Мирослава Володимировича на дисертаційне дослідження НИКОН Олесі Зеновіївни на тему «Цифровізація (діджиталізація) системи правосуддя в Україні: теоретико-правові засади», подане на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. В основі дисертаційного дослідження Никон Олесі Зеновіївни на тему «Цифровізація (діджиталізація) системи правосуддя в Україні: теоретико-правові засади», представленого на здобуття наукового ступеня доктора філософії, покладено результати власного дослідження інституту цифровізація (діджиталізація) системи правосуддя в Україні.

В умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій і глобальної цифрової трансформації суспільства особливої актуальності набуває процес цифровізації державних інституцій, зокрема системи правосуддя. Впровадження сучасних цифрових технологій у судочинство є необхідною передумовою підвищення ефективності та доступності правосуддя, забезпечення прозорості судових процедур та реалізації принципу верховенства права в умовах сучасного інформаційного суспільства. В Україні процес цифровізації системи правосуддя набув особливого значення і в контексті судової реформи, і в межах євроінтеграційних процесів. Упровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, електронного судочинства, систем відеоконференцзв'язку й інших цифрових інструментів спрямоване на модернізацію судової системи, спрощення доступу до правосуддя та підвищення його ефективності. Водночас процес цифрової трансформації судочинства супроводжується низкою проблем правового, організаційного та технічного характеру, що потребують уніфікованого теоретичного осмислення та практичного вирішення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукове дослідження виконане відповідно до положень Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від

2 грудня 2020 року № 1556-р., Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 року № 167-р, Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, схваленого Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023, Пріоритетних напрямів та завдань (проектів) цифрової трансформації на 2024–2026 роки, схвалених розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 серпня 2024 року № 735-р, а також у контексті наукових досліджень Львівського державного університету внутрішніх справ за напрямками «Проблеми правового регулювання публічного управління у сфері правоохоронної діяльності» (номер державної реєстрації 0122U200304) та «Держава і право: філософськоправовий та теоретико-історичний виміри» (номер державної реєстрації 0122U002405)

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Представлена до рецензування дисертація є самостійним науковим дослідженням, у якому вперше проводиться комплексний теоретико-правовий аналіз процесів цифровізації системи правосуддя в Україні, визначення основних напрямів, тенденцій і проблем упровадження цифрових технологій у судочинство.

Одержані результати є науково обґрунтованими і достовірними, що підтверджується доцільним застосуванням загальних та спеціальних методів дослідження. Нормативно-правову основу дослідження складають чинні нормативно-правові акти України та інших держав, а емпіричну базу дисертації становлять результати практичного застосування досліджуваних актів, судова практика, статистичні дані, матеріали, опубліковані в періодичних виданнях і в мережі «Інтернет».

Структура дисертації Никон О.З. побудована з урахуванням мети та завдань, характеризується логічною послідовністю у викладенні теоретичного матеріалу та відображення результатів дослідження. Поставлені завдання

взаємопов'язані зі структурою дослідження та обумовлені логікою і послідовністю викладення наукового матеріалу.

Підсумки дослідження сформовані у висновках, які свідчать про виконання поставлених перед дисертанткою завдань, обумовлених предметом і об'єктом дослідження, та характеризуються високим рівнем наукової новизни.

Аналіз дисертаційної роботи, опублікованих праць та анотації Никон О.З. дає підстави зробити висновок про обґрунтованість та глибоке опрацювання теми дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів. Положення наукової новизни відповідають визначеним завданням дисертації та загалом кореспондуються з її загальними висновками. Дисертанткою запропоновано цифровізацію системи правосуддя в Україні розуміти як комплексний інноваційний процес трансформації (технологічної модернізації) системи правосуддя шляхом впровадження сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій, що забезпечує автоматизацію судових процесів, електронну взаємодію між усіма учасниками процесу, а також іншими органами державної влади та місцевого самоврядування з метою підвищення ефективності та доступності правосуддя

Окрім цього, здобувачкою обґрунтовано дефініцію категорії «послуги, які надають суди за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій» та запропоновано розуміти її як регламентовану чинним законодавством діяльність судів із забезпечення доступу до правосуддя через цифрові платформи й електронні сервіси, що надаються судами онлайн повністю або частково із використанням комп'ютерів, програмного забезпечення, інформаційних та інших подібних систем, які дають змогу отримувати, зберігати, обробляти, змінювати та передавати інформацію через інтернет-ресурси.

У дисертаційній роботі можна прослідкувати ще низку інших основних положень, висновків і рекомендацій, що свідчить про наукову новизну дисертаційного дослідження, яка є аргументованою та переконливою. Їх достовірність підтверджується викладом і не викликає заперечень. Логічними, достовірними і достатньо обґрунтованими є узагальнення дисертантки по всьому

тексту роботи, висновки до кожного з розділів. Висновки до роботи містять узагальнення, які відповідають ключовим завданням роботи, розкривають її новизну та практичну значущість.

Зміст та оформлення дисертації. Зважаючи на досягнення мети та виконання поставлених завдань дисертаційного дослідження, здобувачем обрано оптимальну та логічно сформовану структуру наукової роботи, відповідно об'єднавши матеріал у вступ, три розділи, висновки, списку використаних джерел та додатків.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження системи правосуддя у сфері цифрової трансформації» проаналізовано стан та визначено напрями розвитку цифровізації системи правосуддя в Україні, розкрито методологію дослідження цифровізації системи правосуддя в Україні, розглянуто цифрову трансформацію як сучасну комплексну правову категорію, а також з'ясовано нормативне забезпечення цифровізації системи правосуддя в Україні.

Наголошено, що цифрова трансформація системи правосуддя України є комплексною правовою категорією, яка охоплює системну модернізацію та вдосконалення функціонування електронного правосуддя відповідно до сучасних цифрових тенденцій через упровадження та розвиток Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи; забезпечення та підвищення рівня надійності, прозорості і якості комунікації між судом та учасниками електронного судочинства із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій та інших електронних засобів; оптимізацію судових процесів через використання електронного документообігу, проведення онлайн засідань та електронного обміну процесуальними документами; впровадження комплексних заходів із забезпечення кібербезпеки та захисту конфіденційної інформації; підвищення доступності правосуддя через спрощення порядку звернення до суду; забезпечення прозорості судової системи та мінімізацію корупційних ризиків через автоматизацію процесів, а також удосконалення механізмів електронної взаємодії між судами, учасниками процесу та іншими органами

державної влади і місцевого самоврядування з метою підвищення ефективності здійснення правосуддя.

У другому розділі дисертації «Сутнісно-змістова характеристика системи правосуддя у сфері цифрової трансформації» розкрито сутність діяльності органів судової влади в умовах цифрової трансформації, виокремлено особливості надання судами послуг за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій, а також проаналізовано забезпечення права людини на судовий захист в умовах цифрової трансформації.

Зауважено, що сутність діяльності органів судової влади в умовах цифрової трансформації визначається комплексом взаємопов'язаних елементів, зокрема: її теоретико-правовою характеристикою, що охоплює фундаментальні принципи організації та здійснення правосуддя; нормативно-правовим забезпеченням, яке регламентує впровадження сучасних цифрових технологій у процес судочинства; практичними аспектами застосування інформаційно-комунікаційних технологій у судовому процесі. Наведена багатокomпонентна (багатовимірна) система функціонує в умовах постійної модернізації та адаптації до викликів суспільства в умовах цифрової трансформації, забезпечуючи ефективне здійснення правосуддя відповідно до законодавства України та усталених міжнародних стандартів.

Вказано, що діяльність органів судової влади в умовах цифрової трансформації відбувається із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій, електронних сервісів і ресурсів, підсистем (модулів) ЄСІТС. Зокрема, йдеться про електронний документообіг та автоматизований розподіл справ, електронний обмін документами між судом і учасниками судового процесу, функціонування судового процесу в режимі відеоконференції, взаємодію ЄСІТС із державними реєстрами, функціонування вебпорталу «Судова влада України».

Третій розділ дисертації «Стан та шляхи удосконалення системи правосуддя в умовах цифровізації: національні тенденції та зарубіжний досвід» присвячено з'ясуванню викликів і завдань, характерних для електронного судочинства в

Україні, аналізу цифрової трансформації системи правосуддя в умовах європейських реалій, а також виокремленню проблем і пошуку шляхів їх вирішення, спрямованих на вдосконалення системи правосуддя в Україні в умовах формування електронної держави.

З'ясовано, що основними викликами, які стоять перед електронним правосуддям в Україні, є:

1) необхідність комплексної модернізації Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС), оскільки наявні апаратні та програмні рішення значною мірою застаріли. Система потребує повного оновлення, включаючи розробку нової системи управління справами та покращення взаємодії з іншими державними реєстрами відповідно до рекомендацій ЄС;

2) забезпечення людиноцентричного та сервісноорієнтованого підходів у здійсненні електронного правосуддя, що передбачає створення системи, основою(базисом) якої є інтереси та потреби користувачів. Водночас ЄСІТС має забезпечувати зручний доступ до правосуддя, ефективну взаємодію між судом і учасниками процесу через електронні засоби та враховувати специфічні потреби різних категорій користувачів (суддів, адвокатів, громадян, працівників суду). Відповідно до рекомендацій СЕРЕJ, правосуддя має залишатися прозорим, гуманним, об'єднувальним і доступним в умовах стрімкого розвитку новітніх технологій, що вимагає належної підтримки та навчання всіх учасників судового процесу для ефективного використання цифрових інструментів;

3) необхідність належного нормативного врегулювання для забезпечення превалювання електронної судової справи, можливості дистанційного проведення судових засідань та екстериторіального розгляду справ, належна системна комунікація з користувачами та забезпечення інтелектуальної підтримки впровадження системи;

4) виконання зобов'язань в рамках Ukraine Facility Plan, що передбачає повне впровадження модернізованої ЄСІТС до кінця 2027 року. Це вимагає злагодженої співпраці між усіма стейкхолдерами – Вищою радою правосуддя, Верховним Судом, Міністерством цифрової трансформації та міжнародними

партнерами, а також забезпечення належного фінансування та організаційної спроможності для реалізації запланованих змін;

5) впровадження технологій штучного інтелекту з дотриманням етичних принципів і збереженням контролю людини (передусім суддею) над процесом прийняття судових рішень

Усі три розділи дисертації Никон О.З., відповідно до науково дослідних завдань, розкривають важливі аспекти обраної теми і змістовно їх наповнюють. Усі розділи дисертації органічно взаємопов'язані та мають внутрішню логіку викладу матеріалу.

Основні положення і висновки дисертаційного дослідження викладені здобувачем у достатній кількості наукових публікацій. Опубліковані роботи відповідають темі дослідження.

Окремі побажання та зауваження до змісту дисертації. Кожна самостійна дослідницька робота, присвячена актуальній проблемі, зазвичай викликає певні міркування, що потребують додаткової авторської аргументації, а також вказівки на недоліки й дискусійні положення, що можуть бути враховані в подальших наукових розвідках дослідниці, важливі для поступу науки. Доцільно вказати на наступні дискусійні моменти, що потребують врахуванням дисертанткою або ж додаткових обґрунтувань на прилюдному захисті дисертації:

1. При розгляді методології дослідження цифровізації системи правосуддя автор представляє широкий спектр методів, однак недостатньо уваги приділяє новітнім міждисциплінарним підходам на межі права та інформаційних технологій. Зокрема, в роботі обмежено висвітлено можливості застосування методів аналізу даних та прогностичного моделювання для дослідження ефективності впровадження цифрових інновацій у судову систему, що могло б збагатити науковий інструментарій дослідження та посилити його практичну значущість.

2. У роботі не повною мірою розкрито потенційні ризики та загрози, пов'язані з використанням штучного інтелекту в системі правосуддя. Хоча автор згадує про планове впровадження технологій штучного інтелекту відповідно до

Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, однак не аналізує достатньо глибоко етичні, правові та технічні проблеми, які можуть виникнути при застосуванні таких технологій у судочинстві, зокрема питання алгоритмічної неупередженості, захисту персональних даних та меж автоматизації судових рішень.

3. Висвітлюючи зарубіжний досвід цифровізації судочинства, автор недостатньо уваги приділив аналізу невдалих проєктів та причин їх неефективності. Такий аналіз міг би збагатити дослідження та допомогти уникнути потенційних помилок при впровадженні аналогічних систем в Україні.

Однак, висловлені зауваження є радше побажаннями щодо продовження наукового дослідження проблем цифровізації судочинства, не впливають на позитивне враження від дисертаційного дослідження, не знижують його цінності та наукової новизни. Дисертаційна робота Никон О.З. написана зі знанням досліджуваної проблеми, автор досить глибоко володіє матеріалом та логічно й науково грамотно його викладає.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Дисертація є самостійним науковим дослідженням, в якій відображені власні ідеї і напрацювання автора, що дозволило вирішити поставлені у роботі завдання. Робота містить теоретичні положення і висновки, сформульовані дисертантом особисто. Використані в дисертаційному дослідженні ідеї і положення науковців мають відповідне посилання і використані з метою підкріплення ідей автора.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Никон Олесі Зеновіївни на тему «Цифровізація (діджиталізація) системи правосуддя в Україні: теоретико-правові засади» є самостійним завершеним науковим дослідженням, містить наукову новизну, відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 та вимогам, передбаченим Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу

вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її авторка – Никон Олеся Зеновіївна – за результатами публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право», за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

**Завідувач кафедри адміністративно-правових
дисциплін навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності**

**Львівського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, професор**

Мирослав КОВАЛІВ

